

*Т. М. Артеменко, І. П. Липко,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків*

ЕФЕКТИВНЕ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНІЦІАЛЬНИХ КОНСТАТИВІВ У ДІАЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Стаття присвячена дослідженню ефективного функціонування ініціальних констативів у діалогічному дискурсі. Вивчаються комунікативно-інтенціональні установки адресанта. Залежно від комунікативних інтенцій адресанта виділяються констативи з перлокутивною метою переконання в необхідності виконання певних дій та констативи з перлокутивною метою впливу на почуття, емоції та морально-етичні настанови адресата.

Ключові слова: діалогічний дискурс, ініціальний констатив, комунікативна інтенція, перлокутивна мета, комунікація.

Статья посвящена исследованию эффективного функционирования инициальных констативов в диалогическом дискурсе. Изучаются коммуникативно-интенциональные установки адресанта. В зависимости от коммуникативных интенций адресанта выделяются констативы с перлокутивной целью убеждения в необходимости выполнения определенных действий и констативы с перлокутивной целью влияния на чувства, эмоции и морально-этические установки адресата.

Ключевые слова: диалогический дискурс, инициальный констатив, коммуникативная интенция, перлокутивная цель, коммуникация.

The purpose of the paper is to study effective functioning of the initial constatives in the dialogical discourse and to analyze the speaker's intentions in speech communication. The analysis of some pragmatic characteristics of the initial constatives gives the opportunity to demonstrate that the meaning of the initial constatives is characterized by some pragmatic variation and depends on real communication between people. Some semantic and pragmatic peculiarities of the initial constatives in the dialogical discourse have been studied. The initial constative is considered as a statement which expresses the speaker's emotive-evaluative attitude to some actions and phenomena. It is defined as a speech event with the perlocutionary purposes of persuading the hearer to do some action and influencing the feelings and emotions of the hearer. The content of persuasive argumentation covers a wide range of its components ranging from rational arguments and ending with very emotional ones.

The ways of realization of these perlocutionary purposes in speech communication and the language means of expressing evaluation are described. The organization of language material is mainly determined by the participants intentions and their social roles. In communication space the roles of both the speaker and the hearer are equally important. Special attention is given to the description of the speaker's emotional state and his attitude to the hearer.

The analysis of the initial constative functioning has led to the conclusion that in real communication the principle of truth becomes irrelevant to please the principle of politeness.

Key words: dialogical discourse, initial constative, communicative intention, perlocutionary purpose, communication.

Однією з основних тенденцій лінгвістичних досліджень на сучасному етапі є переорієнтація лінгвістики на дослідження мови як динамічного процесу, який залежить від умов і потреб комунікації [3, с. 16]. Основним об'єктом дослідження при цьому є мовленнєве спілкування [4, с.10]. В ізольованому мовленнєвому акті не відбивається двостороння природа людського спілкування, тому мінімальною структурною одиницею мовленнєвого спілкування багатьма вченими визнається не мовленнєвий акт, а обмін репліками [5, с. 186], діалогічна єдність чи мікродіалог [7, с. 9]. Під мікродіалогом ми розуміємо елементарне комунікативне співставлення стимулюючої та реагуючої реплік, яке обумовлено взаємодією співбесідників в одній комунікативній ситуації.

У даній статті об'єктом вивчення є початкова репліка ініціального констативно-констативного мікродіалогу. Актуальність такого дослідження обумовлена широким використанням констативних форм спілкування в комунікативному процесі. Предметом дослідження є прагматичні й семантичні особливості констативів з перлокутивною метою переконання в необхідності виконання певних дій та констативів з перлокутивною метою впливу на почуття та емоції адресата. Метою статті є аналіз прагматичних аспектів початкових реплік ініціального констативно-констативного мікродіалогу, які спрямовані на переконання в необхідності виконання певних дій та вплив на почуття та емоції адресата.

Переконання адресата в необхідності виконання певних дій здійснюється за допомогою різних прагматичних індикаторів, модальних дієслів і їх еквівалентів. Беручи до уваги психологію адресата й можливу протидію з його боку у зв'язку з передбачуваними діями, адресант використовує індикатори переконання та/або модальні дієслова для того, щоб підкреслити необхідність їх виконання. Засобом інтенсифікації значення переконання може виступати повтор разом із модальними дієсловами й форматором переконання, наприклад:

Mrs. Fitzgerald. Mrs. Pearson, we must change back now – we really must.

Mrs. Pearson /rising/. Why? (F. Priestly).

Коли адресант переконує в необхідності виконання дій, він може наводити обґрунтування цієї необхідності. Констативи цього типу можуть бути представлені простими й складними (комплексними й композитними) мовленнєвими актами. Виділяються наступні види впливу на адресата констативів із перлокутивною метою переконання в необхідності виконання певних дій:

1) спонукати адресата висловити своє ставлення до передбачуваних дій у плані згоди/незгоди:

Madame Claude: ...And now I really must be getting off.

LADY Frederick: Must you go? Well. Good-buy. Paradine, take Madame Claude to the carriage (S. Maugham).

Переконання в необхідності виконання дій може бути послаблено при вживанні модальних слів *maybe*, *perhaps*, *probably* та *in*, дієслів *think*, *guess*, *suppose* та *in*. Послаблення значення необхідності при вживанні модальних дієслів може бути обумовлено принципом увічливості [9, с. 132], який, як відомо, є загальним принципом мовленнєвого спілкування.

2) спонукати адресата продемонструвати своє ставлення до адресанта, наприклад:

Rosemary /defiantly, to Philip/ I must really go to bed, I'm so tired.

Philip /suddenly concerned to reclaim her/: But Rosemary, don't go yet. Stay down here and talk a little, have a drink (D. Lessing).

Констативи з перлокутивною метою впливу на почуття, емоції й морально-етичні настанови адресата вживаються в тих ситуаціях, коли адресант має намір викликати в адресата певний емоційний стан, вплинувши на його почуття та

емоції. Адресант прагне реалізувати різні види впливу на співрозмовника й використати його стан у своїх цілях. Ставлення адресанта реалізується за допомогою різних емоційно-експресивних лексико-фразеологічних засобів, через аргументованість оціночних суджень.

Констативи з перлокутивною метою впливу на почуття й емоції адресата зазвичай містять у своєму складі стилістично й емоційно забарвлені одиниці й засоби експресивного синтаксису, що дозволяє адресанту з максимальною ефективністю висловити своє ставлення до повідомлення й викликати потрібну йому реакцію адресата. Ілпокутивна сила констативів полягає в цьому випадку в максимальній силі емоційного впливу. Перлокутивний ефект полягає в емоційному впливі на почуття й емоції адресата.

Існують наступні види впливу на емоції та почуття адресата:

1) викликати почуття радості, спонукати адресата до радісного співпереживання. Комунікативна інтенція адресанта може бути виражена семантикою використаних словоформ:

Jo: It was a grand race.

Katie: I'm very glad that the local team was victorious (T. Deevy).

2) спонукати адресата до співчуття, при цьому адресант може вдаватися до комбінованого використання засобів інтенсифікації висловлювання. Комбінації засобів інтенсифікації можуть бути різноманітними й включати паралінгвістичні, лексичні та синтаксичні засоби, до яких належать засоби кінесики, посилювальні прислівники, вигуківі словосполучення, семантика складових словоформ висловлювання, повтор, наприклад:

Dolly: Oh God! I'm so utterly, utterly miserable. /She buries her head in her arms/.

Vincent: Don't cry – you're going to marry a rich man and have rich friends and rich house and rich food, and some day if you're really rich enough you'll be able to engage me to come and play for you (N. Coward).

3) висловивши іронічне ставлення до адресата, викликати в нього почуття досади, невдоволення, роздратування. Важливим фактором, що сприяє реалізації комунікативної інтенції адресанта, є соціальна роль комунікантів, яка допомагає інтерпретувати смисл мовних дій [2, с. 47; 8, с. 183]. У наведеному нижче прикладі стосунки між комунікантами, що припускають їх обізнаність в особистих справах і настрої один одного, дають можливість адресанту вважати, що його комунікативний намір правильно зрозуміють й інтерпретують як насмішку. Лінгвістичним засобом вираження іронічного ставлення є посилювальний прислівник:

Lady Mareston: Common report says that at one time you were very much in love with her.

Fouldes: Common report is an ass whose long ears only catch its own braying (S. Maugham).

4) висловити незадоволення, викликати в адресата відчуття сорому, незручності, провини, при цьому головним фактором є підпорядкована соціально-ситуативна роль адресата, наприклад:

Stanhope: Your pudding's made Mr. Trotter feel all brown out, Mason.

Mason: I'm sorry, sir, it wasn't meant, sir (R. Sherriff).

5) викликати почуття подиву, повідомивши несподівану для адресата інформацію:

Solomon: I like her, she's suspicious.

Victor/laughing in surprise: What do you mean by that? (A. Miller).

Важливим фактором, що сприяє правильній інтерпретації комунікативної настанови адресата, є прагматична релевантність відношення висловлювання до актуальної ситуації спілкування. У момент мовлення суттєвим для визначення комунікативної інтенції адресата можуть бути елементи денотативної ситуації, що містяться в пам'яті учасників мовленевого акту, які дають можливість адресанту впливати на почуття адресата.

6) враховуючи спільність інтересів адресата й адресанта, спонукати адресата розділити почуття тривоги, неспокою, обурення. Для реалізації комунікативної інтенції адресант може широко використовувати засоби інтенсифікації висловлювання, такі як вигуківі словосполучення:

Roger: Good Lord! There's that new girl of ours. She's got Terry out.

Dorothy: At this time of night? (D. Smith).

У можливості адресанта впливати на морально-етичні настанови адресата важливу роль відіграє ознака позитивність/негативність. Здатність констативів, відзначених семантичною ознакою *позитивність/негативність*, впливати на морально-етичні настанови адресата, обумовлена тим, що використання людьми мови як знаряддя соціальної дії й взаємодії в дискурсі здійснюється на основі спеціальної системи правил, постулатів і стратегій [6, с. 151]. Дана ознака діагностується в певних контекстуальних умовах, при цьому оціночні повідомлення можуть бути виражені спеціальними лексичними засобами.

Оцінка також може бути виражена імпліцитно, без спеціальних індикаторів. У таких умовах вирішальним фактором, що вказує на наявність оцінки, є пресупозиції й фонові знання комунікантів. У цьому випадку емоційно нейтральне повідомлення адресанта може викликати різноманітні почуття й емоції з боку адресата:

Barre: I was denied entrance to the convent tonight by armed guards.

Mignon: My God, my God, what's wrong? (J. Whiting).

Фундаментальним критерієм оцінки прийнято вважати бінарну опозицію *хороший / поганий*. Дану ознаку можна розглядати як узагальнюючу, так як такі критерії оцінки як *істинність/хибність, суттєвість/несуттєвість, доцільність/недоцільність* можуть бути зведені до неї. Уважається, що оцінка формується на основі норми (ознака «хороший»), негативна оцінка сигналізує про відхилення від норми [1, с. 235].

Констативи з перлокутивною метою впливу на морально-етичні настанови адресата, що відображають ситуацію відхилення від норми, висловлюють прагнення адресата підкреслити невідповідність тих чи інших дій, ставів звичайним (прийнятим у суспільстві) уявленням про нормативний стан речей або уявленням про поняття «добре / погане» окремих особистостей. Висловлюючи негативне ставлення до окремих фактів, адресант тим самим прагне вплинути на адресата, викликати в нього почуття невдоволення, обурення, спонукати до осуду незаконних дій тощо.

Виділяються наступні види впливу на адресата:

1) спонукати до засудження неприпустимих, протизаконних дій.

Реалізація семантичної ознаки «негативність» нерідко здійснюється фразеологічними одиницями з яскраво вираженим оцінним значенням:

Tender: He gives me the sack.

Morry: After so long he gives you the sack? (W. Wankowitz).

Семантична ознака *позитивність/негативність* може мати нестійкий, змінний характер, який визначається кожного разу різноманітністю ситуативних умов уживання висловлювання.

2) спонукати адресата зізнатися в неординарних учинках шляхом констатації негативних, з точки зору адресанта, дій адресата:

Christopher. You're talking about Wyatt behind my back.

Robin. Why not? We have known him quite a long time (J. Osborne).

3) враховуючи спільність поглядів, спонукати адресата розділити почуття невдоволення, тривоги, обурення. Ставлення адресанта до описуваних фактів виражено лексичними індикаторами, предикатами, що містять сему негативного ставлення до висловлювання:

Mrs. Hale: I'd hate to have men coming into my kitchen, snooping around and criticizing

Mrs. Peters: Of course it's no more their duty (S. Glaspell).

4) спонукати адресата звернути увагу на певні фактори з метою застеретти його від можливих неприємностей. Засобом посилення впливу може служити негативна оціночна сема предиката, наприклад:

Ralf: She's kidding you.

Sam She should kid a policeman, not Sam Feinsehreiber (C. Odets).

5) спонукати адресата звернути увагу на свою поведінку, яку адресант розглядає як таку, що не відповідає нормам, прийнятним у суспільстві. При цьому використовується емоційно забарвлена лексика, наприклад:

Ethel. You have an odd way of building up to good news.

Chelses. I know (E. Thompson).

Вивчення інтерактивного способу мовленнєвої взаємодії дає можливість зробити висновок про те, що констативні ініціальні репліки мікродіалога поряд зі значенням ствердження мають деякі прагматичні і семантичні особливості, характеризуються синкретизмом прагматичних значень. В них широко представлена оціночна номінація. Комунікативна інтенція адресанта спрямована на передачу певної інформації співрозмовнику і на спонукання його до певних реакцій. В залежності від цілей адресанта ми виділяємо констативи з перлокутивною метою переконання в необхідності виконання певних дій і констативи з перлокутивною метою впливу на почуття, емоції, морально-етичні настанови адресата. Прагматична варіативність зазначених констативів залежить від типу номінації, деяких кваліфікативних характеристик, які свідчать про приховане спонукання чи вплив, засобів інтенсифікації оцінки, специфікаторів прагматичної настанови адресанта. Аналіз прагматичних аспектів також свідчить про обмеженість принципів конверсаційної логіки, які пропонувані П.Грайсом. Подальше перспективне дослідження ініціальних констативів пов'язано з класифікацією соціальних ролей комунікантів.

Література:

1. Арутюнова Н. Д. Типы языковых значений: Оценка. Событие. Факт / Н. Д. Арутюнова. – М. : Наука, 1988. – 341 с.
2. Баранов А. Н. Социальный статус человека в лингвистическом контексте / А. Н. Баранов // «Я», «Субъект», «индивид» в парадигмах современного языкознания: сб. науч.-аналитич. обзоров. Сер. : Теория и история языкознания. – М. : ИНИОН РАН, 1992. – С. 47–87.
3. Изотов А. И. Функционально-семантическая категория императивности в современном чешском языке в сопоставлении с русским / А. И. Изотов. – Врно : L. Marek, 2005. – 274 с.
4. Клюев Е. В. Речевая коммуникация. Успешность речевого взаимодействия / Е. В. Клюев. – М. : РИПОЛ КЛАССИК, 2002. – 320 с.
5. Макаров М. Л. Основы теории дискурса / М. Л. Макаров. – М. : ИТДГК «Гнозис», 2003. – 280 с.
6. Красных В. В. Основы психолингвистики и теории коммуникации / В. В. Красных. – М. : Гнозис, 2001. – 270 с.
7. Сусов И. П. Коммуникативно-прагматическая лингвистика и ее единицы / И. П. Сусов // Прагматика и семантика синтаксических единств : Межвуз. сб. науч. тр. Калининск. гос. ун-та, 1984. – С. 3–12.
8. Шутова М.О. Мовленнєвий етикет як система координат у міжособистісній і міжкультурній комунікації / М. О. Шутова // Вісник КНЛУ. – Серія Філологія: зб. наук. праць. – Том 16. – № 1. – 2013. – С.179–191.
9. Leech G. N. Principles of Pragmatics / G. N. Leech. – London – New York : Longman, 1983. – 250 p.

Список джерел ілюстративного матеріалу:

1. Collier J. Incident on a Lake / Collier J. // English Short Stories of the 20th Century. – Moscow : Raduga Publishers, 1988. – P. 338–342.
2. Coward N. Plays / N. Coward. – London : Eyre Methuen Ltd., 1980. – Vol. 2. – 360 p.
3. Deevy T. Katie Roche / T. Deevy. – London, Southampton : Camelot Press Ltd., 1996. – P. 607–700.
4. Lessing D. Each His Own Wilderness / D. Lessing // New English Dramatists. – London : Penguin Plays, 1990. – Vol. I. – P. 41–96.
5. Maugham W. S. Collected Plays / W. S. Maugham. – London : Windmill Press, 1992. – 310 p.
6. Miller A. The Price / A. Miller. – New York : The Viking Press, 1968. – 116 p.
7. Osborne J. Epitaph for George Dillon / J. Osborne, A. Greighton // New English Dramatists. – London : Penguin Books, 1960. – Vol.2. – P. 141–221.
8. Thompson E. On Golden Pond / E. Thompson. – New York : New American Library, 1981. – 191 p.